

адаптації та оволодінню професійними вміннями та навичками, формуванню професійного самовизначення, уподобань, визначенню пріоритетних напрямків соціально-педагогічної роботи.

Основними вимогами до організації та проведення професійно орієнтованої практики майбутніх соціальних педагогів є: побудова практики на засадах неперервності і послідовності її проведення, інтеграція теорії і практики в процесі професійної підготовки майбутнього соціального педагога, відповідність основних завдань практики характеристикам стадій особистісно-професійного розвитку фахівця соціально-педагогічної сфери. Таким чином, ми вважаємо технології особистісного розвитку студентів в процесі професійно-орієнтованої практики важливою організаційно-методичною умовою професійного становлення майбутнього соціального педагога. Результатом впровадження даних технологій у вищому навчальному закладі є розвиток індивідуальних, професійних, творчих здібностей майбутніх фахівців, розвиток їх особистісного потенціалу.

Література

1. Маслоу А. Мотивация и личность. Пер. с англ. / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 478с.
2. Основи педагогіки вищої школи: навчальний посібник. / [Товажнянский Л.Л., Романовский О.И., Бондаренко В.В., Пономарьов О.С., Черваньова З.О.]. – Харків: НТУ "ХП", 2005. – 600 с. – Рос.мовою.
3. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: навчальний посібник. / В.В. Рибалка. – Київ: ІЗМН, 1996. – 236 с.
4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. / Сисоєва С.О. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
5. Соціальна робота: технологічний аспект: навч. посіб.; за ред. А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
6. Чобітько М.Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: Теоретико-методологічний аспект: монографія. / Микола Григорович Чобітько. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 560 с.
7. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе. / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с.

Резюме

В статье предложены определения сущности и специфики личностного и личностно-ориентированного подходов в структуре профессиональной практики будущего социального педагога в системе высшего учебного заведения.

Ключевые слова: личностный подход, личностно ориентированный подход, профессионально ориентированная практика.

Summary

The article deals with determining the nature and specificity of personality and personality-oriented approaches in the structure of future professional practice of social educator in higher education.

Key words: personal approach, individual-oriented approach, professionally-oriented practice.

УДК 371

Л.М. Завацька

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються особливості практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах університетської освіти з точки зору її поліфункціональності та кореляції з перспективами працевлаштування випускників вищого навчального закладу.

Ключові слова: практична підготовка, професійна підготовка, компетентнісний підхід, поліфункціональні знання, професійно-орієнтована практика.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація, у якій перебуває країна й українське суспільство в останні роки, характеризується мінливістю, політичною нестабільністю, соціально-економічною невизначеністю. Такі тенденції поширюються практично на всі соціальні групи, але особливо болісно їх прояв позначається на молоді, яка через свої вікові особливості ще не набула життєвого досвіду, усталених переконань, професійних знань. Така ситуація диктує підвищені вимоги до адаптивних можливостей молоді людини, для якої життєво важливим стає вміння активно пристосовуватися до мінливих життєвих ситуацій. Проблема соціальної адаптації стає особливо актуальною, коли йдеться про студентську молодь, яка відчуває труднощі, пов'язані з професійною реалізацією себе в новому соціальному просторі.

Інтенсивність соціально-економічних змін у нашій країні загалом та динамічний розвиток соціально-педагогічної діяльності зокрема висувають високі вимоги до рівня компетентності сучасного фахівця.

соціальної сфери, основним критерієм якого є практичні навички організації соціально-педагогічної діяльності, самостійного проектування і розробки її технологій. У зв'язку з цим актуалізується питання практичної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників.

Традиційна система підготовки майбутніх соціальних педагогів не в повній мірі здатна врахувати актуальні проблеми і інтеграції всіх мікросистем в одну виховну систему, створювати умови для взаємодії цих мікроструктур, контролювати результативність такої взаємодії, коректувати виховний вплив на особистість дитини та молодшої людини.

Зауважимо, що проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів впродовж останнього десятиріччя виступає предметом актуального вивчення вітчизняними дослідниками (О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, А.Й. Капська, О.Г. Карпенко, Л.Г. Міщик, В.А. Поліщук, С.Я. Харченко та ін.). Проте практична компетентність, як особистісно-професійна якість, і своєрідність університетської освіти, що виступає провідним фактором її формування у майбутніх соціальних педагогів, ще й досі перебувають на периферії дослідницьких пошуків науковців; навіть попри цілком очевидний факт про те, що компетентнісний підхід вже склався у сучасній професійній педагогіці. Аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що домінантою компетентісного підходу виступає визнання пріоритетом результативну спроможність особистості кваліфіковано здійснювати певну діяльність, виконувати завдання або роботу [4, с. 20].

При цьому існує думка (В.О. Болотов, В.В. Серіков), що компетентнісний підхід висуває на перший план не поінформованість того, хто вчиться, а його вміння розв'язувати проблеми поліфункціонально.

Виклад основного матеріалу. Поліфункціональні знання – одна з найскладніших, багатоаспектних проблем сучасності, яка включає психологічні, педагогічні та соціальні аспекти. Одним з перспективних шляхів професійної підготовки соціальних педагогів є практичне втілення ідеї поліфункціональності практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Нами розроблена комплексна система практичного залучення студентів у цілісний процес формування спеціалістів для соціальної сфери.

Вся система підготовки включає в себе наступні компоненти: діагностику професійної придатності; довузівську, допрофесійну підготовку; базову підготовку (стаціонарна, заочна, дистанційна, екстернатна форма навчання), яка може проводитись як за державним замовленням, та і за контрактом і післядипломне навчання (перепідготовка, спеціалізація і підвищення кваліфікації).

З огляду на специфічність й універсальність цієї професії чітко виділяються головні вимоги до особистості спеціалістів, що не дає можливості проникнення у цю соціально значиму роботу й спеціальність випадкових людей. Отже, професія соціального педагога вимагає від людини особливих морально-духовних якостей, без яких неможлива соціальна робота: терпимість, милосердя, співчуття, безкорисливість та гуманізм. Тому допрофесійна підготовка повинна здійснюватися в умовах педагогічних класів загальноосвітніх шкіл та середніх закладів інших типів. Саме в таких класах студенти проходять першу ознайомлюючу неперервну практику. Метою навчання учнів є їх профорієнтація на професію соціального педагога, профвідбір найбільш здібних учнів, які виявили себе під час навчання, організації культурно-дозвільної діяльності, у волонтерському русі та позашкільній роботі.

У ході цієї роботи студентами здійснюється вирішення таких завдань:

1. Ознайомлення учнів із специфікою професії соціального педагога і соціального працівника.
2. Знайомство з історією розвитку соціально-педагогічної діяльності, видатними зарубіжними й українськими вченими-педагогами та працівниками соціальної сфери.
3. Вивчення професіограми соціального педагога й соціального працівника.
4. Виявлення можливостей кожного учня й співвідношення їх із вимогами, які висуваються до професії соціального педагога.
5. Отримання знань про деякі педагогічні закономірності, практичні вміння й навички ведення та організації соціально-педагогічної діяльності у соціумі.
6. Здійснення волонтерської діяльності протягом усього терміну навчання.

Важливим доповненням до реалізації програми роботи педагогічного класу є ділові ігри, які допомагають формувати й перевіряти наявність комунікативних якостей учнів.

Відповідна спрямованість допрофесійної підготовки дає можливість реалізувати в ній три основні компоненти:

- освітній, спрямований на розвиток загальнокультурного рівня, пізнавальних інтересів учнів;
- психолого-педагогічний, спрямований на соціальне виховання і соціальну роботу як професійну діяльність, ознайомлення з соціально-педагогічними технологіями роботи;
- спеціалізований, спрямований на різноманітну діяльність юного соціального педагога (милосердя, фізична культура й здоров'я, культурно-дозвільна, історико-краєзнавча, соціальний захист та ін.)

Крім умінь і навичок, отриманих у процесі навчання і безпосередньої діяльності важливим компонентом допрофесійної підготовки старшокласників є їх активна участь у діяльності соціально-

психологічної служби школи. Соціальна активність є однією з важливих професійних функцій соціально педагога. Здійснюючи посильну допомогу шкільному психологу, соціальному педагогу, педагогам-організаторам, батьківському комітету, раді профілактики школи студенти разом з учнями педагогічного класу отримують навички взаємодії з різними соціальними інститутами, які беруть чи можуть брати участь у виховному процесі, а також навички навчання "рівний рівному".

Пройшовши навчання в таких класах у абітурієнта на час вступу до вищого навчального закладу вже частково будуть сформовані деякі знання і уміння як усвідомлені засоби розв'язання пізнавальних професійних завдань, в основі яких лежить готовність до різних видів практичної діяльності.

Доцільним є включення учнів шкіл у співпрацю зі студентами під час волонтерської діяльності, а реалізації ними різноманітних соціальних програм спільно з громадськими організаціями.

Прикладом такої співпраці є участь студентів спеціальності "Соціальна педагогіка" психолого-педагогічного факультету у реалізації програми "До здоров'я через освіту", що здійснюється у школах Чернігова упродовж трьох років спільно з міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

На другому етапі (базовій підготовці), на наш погляд, успішності професійного становлення соціалізації майбутніх соціальних педагогів сприяла організація соціальної роботи у самому студентському середовищі, яка проводиться через функціонування студентської соціальної служби.

Мета діяльності служби:

- розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді;
- надання комплексу соціальних послуг студентам;
- створення сприятливих умов для самореалізації та самовдосконалення студентів.

Основними завданнями служби є:

- створення сприятливих умов для реалізації соціальних прав студентів;
- здійснення профілактичних заходів щодо попередження негативних явищ у студентському середовищі;
- підтримка і розвиток волонтерського руху в студентському середовищі;
- реалізація програм соціального становлення та соціальної підтримки студентів у межах національних та державних цільових програм.

Студентська соціальна служба безкоштовно надає індивідуальні та групові соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, психологічні, юридичні, інформаційні послуги студентам.

Здійснює:

- соціальну підтримку студентів-сиріт, студентів з функціональними обмеженнями, тим, хто опинився у складних життєвих обставинах;
- просвітницько-профілактичну роботу;
- розробку, видання та розповсюдження інформаційно-рекламної продукції.

До роботи студентської служби залучені спеціалісти різного профілю: лікар-нарколог Чернігівського обласного наркологічного диспансеру, психолог обласного центру планування сім'ї, викладачі кафедри соціальної педагогіки, провідні спеціалісти відділу соціальної роботи Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Службою створений інтерактивний театр, що дає можливість у тісному колі обговорити або навіть прийняти участь у вирішенні проблеми, яка хвилює молоду людину, але не завжди вистачає мужності вербалізувати її.

Аналізуючи перші результати роботи студентської соціальної служби можна стверджувати, що така структура здатна ефективно допомагати студентам під час їх навчання, вирішувати проблеми, пов'язані з адаптацією студентів молодших курсів, проводити різноманітні благодійні акції й головне – вирішувати проблеми конкретних студентів та сприяти їх подальшому становленню.

А відтак, можна з впевненістю вкотре констатувати, що знання, які реалізуються в практичній діяльності і уміння, що складають операційний компонент готовності до професійної діяльності в соціальній сфері, набуваються майбутніми соціальними педагогами в процесі реальної повсякденної справи упродовж всього періоду навчання.

Поліфункціональність практичної фахової підготовки, на нашу думку, не можлива без тісних контактів з соціальними службами регіону. Практичні соціальні працівники є позаштатними членами кафедри. Вони залучаються до методичного керівництва соціально-педагогічних практик, до наукових науково-практичних конференцій, до проведення наукових досліджень та надання допомоги студентам у написанні курсових, бакалаврських і дипломних робіт.

Тісна співпраця між соціальними службами (обласним і міським центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; управлінням у справах дітей обласної ради; відділами у справах дітей районних рад притулком для дітей, центром соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці), громадськими організаціями ("Батьків дітей інвалідів з дитинства "Логос", "Шанс", "Арага", "Ахалар", ЛДЖВ та інші), загальноосвітніми та спеціалізованими школами, школами-інтернатами, Департаментом виконання покарань і колективом кафедри соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету створює сприятливі умови для введення нових технологій (діагностик, форм, методів) у роботу соціальних служб.

корекції навчальних планів, програм, змісту і методики викладання окремих дисциплін, сприяють їх практичному спрямуванню.

Значну увагу ми приділяємо підбору, навчанню й підтримці керівників практики із числа практичних соціальних працівників. З кожною організацією укладаємо угоду, в якій чітко визначаються взаємні обов'язки. Приємно констатувати, що кількість баз практики з кожним семестром збільшується не тільки кількісно, але й якісно. Промислові підприємства, на яких створюються соціальні відділи, безпосередньо звертаються на кафедру для налагодження співпраці, орієнтуючись на відгуки про волонтерську діяльність студентів, та проходження ними практики в різних організаціях та соціальних службах.

Висновок. Таким чином, основні завдання соціально-педагогічної практики полягають у: перенесенні студентом набутих теоретичних знань у площину практичної роботи; розвитку професійних особистісних якостей, які необхідні соціальному педагогу; знайомстві зі специфікою роботи в різних організаціях державної та недержавної форми власності, які надають соціально-педагогічну допомогу дітям та молоді; засвоєнні студентами сучасних технологій соціально-педагогічної роботи; формуванні у студентів творчого та дослідницького підходів до професійної діяльності; розвитку в майбутніх спеціалістів навичок професійної самоорганізації та само менеджменту. Наразі професійно-орієнтована практика майбутніх соціальних педагогів, на нашу думку, повинна виступати ґрунтовною основою самостійної роботи студентів в різноманітних установах соціальної сфери.

Практику можна розглядати як процес оволодіння різноманітними видами професійної діяльності, в яких створюються умови для випробування студентом себе в різних професійних ролях. Ефективність такої діяльності безпосередньо залежить від поліфункціональності практичної підготовки в рамках університетської освіти.

Значення практики полягає в організації педагогічно доцільного сприяння процесом самовдосконалення особистості майбутнього соціального педагога, що досягається завдяки формуванню самотворчої активності студента, його готовності до самоосвіти, самовиховання та розвитку суб'єктивних ознак особистості.

Наступним завданням у ефективній організації фахової педпрактики нами визначена кореляція практичної підготовки студентів та перспектив їх працевлаштування після закінчення вищого навчального закладу.

Першим кроком у реалізації цього завдання було проведення опитування серед студентів. У опитуванні брали участь 50 респондентів – студенти п'ятого курсу психолого – педагогічного факультету спеціальності " Соціальна педагогіка", зі спеціалізацією "Соціально – правовий захист дітей та молоді, соціальний менеджмент" Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка.

Студентам було запропоновано 10 питань, за допомогою яких вони могли оцінити перспективи свого майбутнього працевлаштування, орієнтуючись на набутий практичний досвід у процесі навчання.

Перше питання стосувалося престижності вищої освіти з точки зору сучасної молоді. Переважна більшість опитаних студентів (80%) вважає престижною першу вищу освіту, 16,6% – післядипломну, а 3,3% – професійно-технічну. Такі показники, перш за все, підтверджують те, що в наш час чітко проявляється соціальна роль вищої освіти як інтегральної цінності духовної культури. При цьому до освіти ставляться принципово нові соціально-економічні, духовно-моральні, культурологічні вимоги. Освіта у вищому навчальному закладі в наш час необхідна пересічному громадянину у будь-якому соціальному середовищі, який прагне до інтеграції, – тим більше, в нашій країні, що намагається стати частиною Європейського союзу. Як бачимо з вище наведених даних, наші студенти це добре усвідомлюють.

Після закінчення вищого навчального закладу у студентів часто постає питання де саме працювати і чи за своєю спеціальністю. Опитавши студентів ми виявили, що 26,6% студентів прагнуть влаштуватися на роботу за отриманою спеціальністю, 16,6% – не за спеціальністю, а 56,6% студентів відповіли, що будуть влаштуватися на роботу з найбільшою запропонованою заробітною платою не зважаючи на отриманий фах. Можливо й справді не так важливо, працюватиме молодь за фахом чи ні, а важливішим є її працевлаштування загалом, а також те, щоб їхня праця давала б можливість заробітку, який забезпечить самостійність у житті. Але така думка спонукає до іншої: "Чи для цього треба здобувати вищу освіту? Для чого держава витрачає кошти на навчання за держзамовленням фахівців, які потім не мають можливості застосувати здобутий фах?". Та тим часом, поки у нас нема відповідей і варіантів вирішення цих проблем, студенти-випускники вищих навчальних закладів займають робочі місця, що не потребують ні вищої освіти, ні особливих інтелектуальних знань чи навичок, хоча й усвідомлюють, що приводів радіти від цього не багато. Від такої перспективи стає гірко, адже робочі місця за фахом у соціальній сфері все-таки є, інша річ, що вони не так добре оплачувані і перспективні, як цього хочеться молодій людині.

Тому на питання: "Чи дасть вища освіта кращі перспективи працевлаштування?" 16,6% студентів погодились, 63,3% відповіли "можливо", 13,3% опитаних дали заперечну відповідь та 6,6% сказали, що "від неї нічого не залежить". Це дає можливість говорити про розчарування випускників в отриманій вищій освіті, яка зовсім не є гарантією стабільності в працевлаштуванні та майбутньому житті в цілому.

Через вище згадані тенденції в нашому суспільстві більшість опитаних студентів (56,6%) на питання "Наскільки важливою, на Вашу думку, є сьогодні вища освіта?" обрали варіант "складно відповісти", але ж таки 36,6% респондентів вважають вищу освіту "надзвичайно важливою". Поряд з тим 6,8% студентів вважає вищу освіту "не важливою".

Що стосується безпосередньо питання працевлаштування, то 50% студентів впевнені, що знайдуть собі роботу впродовж місяця після отримання диплому, 46,6% навпаки стверджують, що знадобиться більше часу і вони влаштуються на роботу впродовж року, 3,3% стверджують, що диплом знадобиться їм при працевлаштуванні.

Продовжуючи навчання у вищому навчальному закладі, 33,3% студентів підробляють, 3,3% із підробляють за спеціальністю, що дає їм додаткові теоретичні знання та практичні навички в тій сфері діяльності, якою вони планують займатися в майбутньому, 6,6% вже постійно працюють, але ніхто з них не працює за спеціальністю. Але все ж таки переважна більшість (56,6%) не працює і не має досвіду роботи в свою чергу впливає на подальше працевлаштування молодого спеціаліста, адже на ринку праці уразливі є саме та категорія молоді, коли є професійні знання і підготовка, є бажання працювати, але зовсім немає досвіду. При пошуку роботи, неодноразово отримуючи відповідь "Нам потрібні тільки фахівці з досвідом", випускники гірко питають: "А де ж його отримувати, цей досвід?!"

На питання: "Що, на Вашу думку, очікує студента після закінчення вищого навчального закладу з точки зору працевлаштування?" – 36,6% респондентів обрали варіант "перекваліфікація", 16,6% студентів вірять в те, що їх все ж таки очікує робота за фахом, а 46,8% впевнена в отриманні статусу безробітних.

Одержання диплому про вищу освіту для 20% опитаних студентів означає можливість будь-якого працевлаштування, 13,3% опитаних вважають в цьому запоруку успішної кар'єри, 33,3% студентів схиляються до думки, що диплом про вищу освіту – це лише "папірець" і така ж кількість (33,3%) вважає такий диплом престижним.

Шукати роботу випускники будуть за допомогою батьків, родичів та їх зв'язків (73,3%), друзів (13,3%), грошей (3%), 36,6% студентів будуть шукати робоче місце через державний центр зайнятості.

Після закінчення вищого навчального закладу 6,6% випускників планують присвятити себе викладацькій роботі в школі або ліцеї та 3% – у вищому навчальному закладі. Ще 3% респондентів бажає присвятити себе політичній або громадській діяльності, 10% випускників хочуть зайнятися створенням власного бізнесу, 13,3% опитаних студентів прагнуть присвятити себе сім'ї і вихованню дітей. Але все ж таки переважна більшість опитаних (63,3%) чітких планів не мають.

Провівши дослідження для визначення думки студентів щодо перспектив їх працевлаштування після закінчення вищого навчального закладу та отримання диплому спеціаліста можна зробити висновок, що кожен випускник знає з власного досвіду, що отримати гідну освіту – це лише пів-справи, а от знайти застосування – вже більш серйозне питання.

Таким чином, підводячи загальні підсумки проведеного опитування, констатуємо, що студенти наразі, не завжди усвідомлюють чіткий алгоритм вузівської практичної підготовки і професійної самореалізації за фахом. А відтак, є суттєві підстави вкотре стверджувати, що практична підготовка вимагає поліфункціонального змісту не більш в межах університету але і кореляції зусиль всіх відомств та організацій які зацікавлені у професійно орієнтованих, конкурентноздатних фахівцях соціальної сфери.

Література

1. Карпенко О.Г. Професійне становлення соціального працівника: Навчально-методичний посібник. О.Г. Карпенко. – К.: ДЦССМ, 2004. – 164 с.
2. Кучмиева С.М. Мотивационные факторы профессиональной социализации студентов. С.М. Кучмиева // Среднее профессиональное образование. – 2006. – № 3. – С. 40-42.
3. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Монографія / В.А. Поліщук / За ред. Н.Г. Нічкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.
4. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2003. – 296 с.

Резюме

В статті аналізуються особливості практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах університетського образования з точки зору її поліфункціональності та кореляції з перспективами трудоустроювання випускників вищого навчального закладу.

Ключові слова: практична підготовка, професійна підготовка, комплексний підхід, поліфункціональні знання, професійно-орієнтована практика.